

D'altres han pogut: Per què no ho proveu vós?

P E R
P E R E C A L D E R S
D I B U I X D E
J O R D I C A S A L S



ES veritat el que diuen els moralistes, en el sentit que la pitjor cosa que tenen els vicis és la seva facultat d'arrossegat-nos. Creixen com l'heura, s'arrapen carn amunt i quan ens en volem desfer, passa que el vici ja forma part de nosaltres mateixos.

Sí. Ningú no podrà saber mai l'esforç que va costar-me el que m'agradés el tabac. Em repugnava, em cremava la llengua i em treia la gana. Des del principi, vaig intuir que m'atacava òrgans interns indispensables per anar vivint, i que em minava la voluntat d'una manera sensible.

Però calia acostumar-s'hi, perquè —deia jo—, alguna cosa devia tenir el tabac quan tants cossos grans no podrien passar-se'n.

I a força d'aplicació, matant-hi hores, vaig arribar a trobar el gust del fumar, a saber l'íntim goig que dóna la tebior del fum quan fa malbé els bronquis i conèixer fins a quin punt pot intoxicar dolçament una cosa tan amarga com la nicotina. Vaig seguir un procés semblant al de tants i tants milers de dissortats que se suïciden lentament amb el fum de la mala herba: primer una cigarreta després dels menjars, més endavant una a mig matí i una altra a mitja tarda, i així, sense aturar-me, fent més generosa la dossificació, fins arribar al paquet diari, amb la qual cosa ja em sentia un fumador dret i igual. Però la força de caràcter, espesseïda pel fum, no pot saber quan n'hi ha prou, i quan un hom ja és un fumador corrent, comença a mirar-se amb enveja el fumador empedreït, el que amb la punta d'una cigarreta encén l'altra, que gasta un sol llumí en tota la jornada i porta sempre el tabac als llavis. I ve que amb un paquet ja no n'hi ha prou, que abans de la nit s'acaba la ració diària, i apa, més avall cada vegada, fins que s'arriba a l'estat de postració on jo vaig arribar.

Em tremolaven les mans, la meva estatura decreixia d'una manera visible, i sofria de miratges. Ni menjava ni tenia gana, només m'aguantava el fumar i si alguna vegada el vent m'apagava de sobte la cigarreta i no em trobava de seguida l'encenedor, queia estès a terra amb els ulls esbatanats, sense sentits, fins que algun familiar meu, avisat, hi corria i em retornava, omplint-me la boca de fum amb l'ajut d'un tubet de goma.

¿Es possible —diran els lectors virtuoses— que es pugui caure en una abjecció tan gran sense reaccionar? No, és clar que no. Ja es reacciona, però es tracta d'impulsos sense força, lliurats a totes les temptacions. Jo mateix, una vegada, convençut que no podia passar ni un dia més tan carregat d'oprobri, em

vaig fer el propòsit de deixar el vici. Quin sofriment! I ja gairebé ho aconseguia, ja estava a frec de constituir-me en exemple, quan la lectura d'un article de C. A. Jordana fent l'elogi del tabac, m'ocasionà una terrible recaiguda, aficionant-me als "toscanos" i a les caliquenyas.

I pitjor, pitjor cada vegada, ja ni coneixia els meus amics i les senyores m'enganyaven. Tots els negocis m'anaven malament, perdia els càrrecs i el meu sistema nerviós ja era francament dolent, i no era això el més greu, sinó que m'adonava que els meus sentiments s'enterbolien, m'allunyava de la bondat i pensava coses lletges; m'agradaven les dones de mal viure i cada vegada m'interessaven menys els problemes d'assistència pública i el martiri del poble xinès. Era una cosa terrible, un descendir sense mesura per un camí a cada tombant del qual em menyspreava una mica més a mi mateix.

Un dia, mirant-me al mirall, vaig tenir l'esglai més gran de la meua vida. Aquell home reflectit no era pas jo, o almenys no corresponia pas a la imatge que m'agradava tenir formada de la meua persona. Era un senyor Hyde amb la calavera a flor de pell, d'un color de cara trencat irreparablement, i una senilitat prematura tan acusada que hauria fet llàstima àdhuc a gent menys interessada que jo en un assumpte com aquell.

"Ara sí —vaig dir-ne— que és del tot precís fer un pensament". Calia triar entre el vici i la vida, i per molt que el vici em dominés la vida m'atreia amb més força. Però, és clar, eren precises resolucions radicals, i aleshores sí que veia clarament que una temptativa de regeneració frustrada em podia ésser fatal.

I pensant-hi se'm va ocórrer la idea de llogar un home fort que em seguís constantment, amb l'encàrrec de pegar-me cada vegada que intentés fumar. D'aquesta manera vaig conèixer Maurici, el lluitador, que podia alçar una roda de molí amb un espai de temps increïblement curt.

Maurici i jo establírem un pacte, davant de notari, en el qual jo em comprometia a pagar-li un sou, i ell feia el jurament de no deixar-se subornar, de pegar-me amb totes les seves possibilitats sempre que jo intentés posar-me una cigarreta a la boca. I cal dir que va resultar un home honrat, que sabia fer gran honor a la paraula donada; m'aporrinà unes quantes vegades amb un amor tan gran al seu ofici, que vaig haver de fer lliit.

(Segueix a la pàg. 32)

D'ALTRES HAN POGUT: PERQUE NO HO PROVEU VOS?

(De la pàg. 19)

Però la finalitat proposada es realitzava, i jo no podia fumar encara que les ganes em torturessin. Lentament, m'acostumava a reveure la vida sota un altre aspecte, i tornava a tenir gana, retrobava l'interès de les coses transcendents de la vida, i en dues setmanes vaig créixer set centímetres. La meua intel·ligència, que en els darrers anys havia sofert un retardament considerable, tornava a tenir espurnes de malícia, i ara una, ara l'altra, anava comprènent idees que sempre m'havien semblat obscures, com el mecanisme de la línia internacional del canvi de data, la llei de l'oferta i la demanda, el mate-

rialisme dialèctic, i tantes i tantes altres.

En assumptes d'amor la sort m'afavoria, i si fos de bona llei explicar certes coses, els lectors se'n farien creus. I tenia sort amb els diners, i amb el joc; tot m'anava bé, tot s'allisava davant meu.

Fa uns quants mesos d'això, i sóc molt feliç, molt, massa feliç. No ho sé. És clar que la vida té recursos i sempre hi ha una flameta d'esperança que anima totes les situacions. Ara faig esport, cultura física, tinc cura del meu millorament muscular; he pres un professor de gimnàstica escandinava, el qual m'ha assegurat que amb unes quantes setmanes em posarà en condicions de guanyar a Maurici. I això és el que m'aguanta.

Mèxic, D. F., novembre 1942.

L'HUMORISME CATALA DURANT LA GUERRA

per PERE CALDERS

(ACABAMENT)

La feina a fer era engrescadora, i es podia comptar amb un conjunt de col·laboracions prou nodrit per assegurar l'èxit. El "Sindicat de Dibuixants" nomenà una comissió encarregada de vetllar la part gràfica dels setmanaris, i l'"Agrupació d'Escriptors Professionals", en designà una altra que tindria cura del text. Aquesta manera de fer redaccions a base d'obtenir la cooperació de corporacions professionals, deu ésser única en la història de les revistes humorístiques, i mereix ésser remarcada.

A mi em fou encarregada la direcció del "Papitu", que retornà al carrer amb la consciència tranquil·la, ple de ninots de bona fe i amb una literatura que podia entrar a totes les cases. Però comprovàrem de seguida que la gent, en aquells dies, havia perdut les ganes de riure de franc i que, quan ho feia, s'estimava més riure al servei d'alguna cosa. Mentre "L'Esquella" pujava ràpidament, el "Papitu" no acabava de trobar, per part del públic, l'acollida que reclamava el seu tornar pel bon camí. I com que "L'Esquella" absorbia cada vegada més activitats, i era un moment de solucions radicals, abandonàrem el setmanari d'humorisme pur per a dedicar tota l'atenció al setmanari d'humorisme al servei de la política. Així fou com el "Papitu" morí a les meves mans honestament i en pau, després d'un quart de segle d'existència.

* * *

Quan el Sindicat recollí "L'Esquella" de casa del vell López, el tiratge establert era d'uns 2.500 exemplars, amb el qual anava vegetant i acumulant anys. L'únic interès que oferia als seus pocs afavoridors habituals, era la pàgina central, en la qual el dibuixant Opisso representava multituds, amb detalls que engrescaven al tipus d'aficionats que l'Opisso havia creat amb el seu gènere. La resta gràfica del setmanari l'omplia quasi exclusivament, el dibuixant "Picarol", que es deixava dominar per l'estancament de "L'Esquella" i dibuixava d'esma. El text no oferia cap mena d'interès, i va crear una literatura de barberia que ja era invocada popularment per a establir determinades definicions.

Les comissions creades pels sindicats van rejuvenir "L'Esquella", i els barcelonins van correspondre l'esforç. El tiratge va pujar immediatament a 5.000 exemplars, que d'una setmana a l'altra ja foren insuficients, i s'arribà de seguida als 7.000.

"L'Esquella" creixia més de pressa del que havíem previst, i aviat el palau del marquès de Barberà, tan ple d'altres ac-

tivitats, va resultar petit. Per altra banda, "L'Esquella" demostrava que podia anar sola, i la tutela del sindicat, que estava absorbit per altres missions que mereixien la seva atenció preferent, era una nosa. Aleshores nasqué el propòsit de cercar casa per a "L'Esquella", i donar-li la vida pròpia que reclamava. En aquella època eren possibles molts prodigis, i uns quants dels dibuixants de "L'Esquella" ens dedicàrem a realitzar el d'allotjar dignament el setmanari renovat.

Recordo que, per grups, seguírem els carrers de la ciutat amb l'aire de buscar pis, i que arribàrem tard en algunes possibles incautacions magnífiques. Finalment, algú descobrí la torre que un ex-fabricant de teixits tenia al carrer d'Aragó, gairebé xamfrà amb el Passeig de Gràcia. Era una casa amb planta baixa i dos pisos, i un jardí que feia un gran efecte. Però hi havia un inconvenient: algú l'havia vist abans que nosaltres, i era utilitzada, unes hores cada setmana, per a donar classes a gent gran d'alguna misteriosa matèria. Ens va semblar que era malversar desproporcionadament una casa, i llavors, també una mica incontrolats nosaltres mateixos, cal confessar-ho ens apoderàrem de la casa amb una mena de joc de mans, de manera que quan els estudiants madurs es presentaren un dia a prosseguir la seva feina, es trobaren amb què allò ja era la redacció i l'administració de "L'Esquella".

En aquella torre de senyors, "L'Esquella" va conèixer la millor època de la seva vida. Arribà als 10.000 exemplars i no va aturar-s'hi, seguia ascendent, trobant nombrosos estímuls i ajuts. Teníem el projecte de fer de "L'Esquella" un gran setmanari i ens entrà l'ambició de millorar-la imprimint-la amb el procediment "offset", que permetria als dibuixants lluïments gairebé impossibles per a la tipografia, i donaria a la publicació un aire de modernitat que ens feia molta il·lusió. I ho aconseguírem: "L'Esquella" fou el primer setmanari humorístic de Catalunya imprès amb aquest procediment. Mentre hi hagué bon paper, les portades de "L'Esquella" mantingueren una gran qualitat.

Comptàvem amb un equip de ninotaires sense precedents, almenys pel que fa a la quantitat, a casa nostra, i àdhuc a fora, en setmanaris que jo hagi conegut o dels quals en tingui referències. Hi havia els dibuixants Nyerra, Subirats, Friedfeld, Tona, Tísner, Apa, Alloza, Martí Bas, Goñi, Graus, Bofarull i jo, i més endavant s'hi aferigen Guasp i Riera. I no es tractava pas de simples col·laboradors, sinó de dibuixants de planta, que ens passàvem la meitat de cada dia pensant

la manera de millorar "L'Esquella". El text anava a càrrec de Feliu Elies, Angel Ferran, Tísner, Alloza, Josep Maria Francès, Guasp i jo, ajudats per col·laboradors de qualitat que trametien treballs amb freqüència.

En aquells primers dies de la guerra prenia cos la figura de l'incontrolat, voltada de vaguetats, i que alguna organització feia servir de recurs per a treure's la responsabilitat de determinades actuacions. Els incontrolats subsistien a base de voltar-se d'un ambient de terrorisme i constituïen una de les especulacions de més envergadura i més malintencionades d'aquells temps. A la por general que inspirava aquesta institució, es devia que fossin molt poques les veus que s'alcessin per a condemnar-la i combatre-la, i la premsa, en general, s'abstenia de reflectir l'odi popular que inspirava, odi que, degut a aquests silencis, s'anava congriant cada vegada amb més força.

La gent de "L'Esquella" ens decidírem a recollir aquest estat d'opinió i a donar-hi publicitat, combatent els incontrolats amb una arma que, a Catalunya, sempre ha estat molt efectiva: posar-los en ridícul. L'empresa tenia el seu risc, perquè algú ja havia pagat la vida intents similars, però ens lliuràrem a la feina amb un gran entusiasme.

Vingué de seguida la demostració de què no anàvem errats: es vengueren 20.000 exemplars de "L'Esquella" i el tiratge anava progressant d'un número a l'altre, fins arribar a la xifra de 68.000 exemplars, màxima a Catalunya en setmanaris d'aquell tipus i, suposo, també en els de qualsevol altre caràcter.

I tinguérem la demostració, al mateix temps, que el risc acceptat no era imaginari. Ens arribaren anònims amenaçadors, i notes del mateix to avalades amb segells que, en aquells dies, tenien una gran força obligadora. Com que hi havia la intenció de prosseguir pel camí emprès, sense cedir a les coaccions, va fer la seva aparició a la redacció un element que, tenint en compte el tarannà de tots els que hi treballàvem i la feina civil que fèiem, donava a la casa un to pintoresc: les pistoles i les bombes de mà. Les bombes de mà van ésser objecte d'una gran tafaneria. Eren de manufactura primitiva, de forma ovoidal i amb un clau en un dels extrems, mantingut fora de la bomba per una molla en espiral. En cas de necessitat, calia donar un cop amb el clau damunt un objecte dur, i llençar la bomba. Tenint en compte que l'ús al qual estaven destinades era de caràcter en podríem dir domèstic, per a ésser usades dins de casa, les bombes significaven una bel·licositat una

mica desballestada. Però allí es quedaren, exposades en el bufet de l'ex-fabricant de teixits, per esverament dels visitants de "L'Esquella" i de tota la gent que hi treballava.

Les reunions per a la confecció de cada número, tenien lloc a l'ex-menjador de la torre. Hi preniën part tots els dibuixants i redactors del setmanari, es feia una llista dels temes d'actualitat i cada un hi podia dir la seva. Els acudits, bon i dolents, sortien barrejats de la conversa i la selecció dels millors era feta per aclamació. Es repartien els acudits entre els ninotaires tenint en compte la millor adaptació de l'estil de cada un al peu que havien d'il·lustrar, de manera que rarament l'acudit era del qui signava el dibuix.

"L'Esquella" tingué moments molt afortunats, i algun dels seus acudits conegué una gran popularitat. En recordaré uns quants, dels que m'han restat a la memòria com a més bons.

Al principi d'ésser organitzats a Barcelona els serveis de Defensa Passiva, les sirenes d'alarma contra incursions aèries sonaven molt feblement, fent que els habitants d'algunes barriades no poguessin sentir-les. "L'Esquella" publicà un dibuix en el qual es veia una d'aquestes sirenes i a sota unes quantes persones. Una d'elles deia: "Té. Ja ens toquen allò que no sona".

Quan els incontrolats assoliren el seu màxim de popularitat, i les organitzacions que cometien excessos els feien servir de cap de turc atribuint-los tota mena de malifetes, fou publicat un ninot que figurava un marit sorprenent la seva dona amb un altre home. La dona deia: "No facis mai pensaments. Es tracta d'un incontrolat".

I coincidint amb la febre dels controls de carretera, quan era precis ensenyar els papers a cada tombant de camí, el d'un control que aturava un cotxe. El control demanava: "El full de ruta?" I el del cotxe responia: "El full de ruta sou vós!"

Abans d'organitzar-se l'Exèrcit Regular, era costum que alguns milicians es passegessin per la reraguarda armats fins a les dents. Això va ésser causa d'incidents com el que tingué lloc en el restaurant "Gambirinus" on dos milicians es barallaren i un d'ells agredí l'altre amb una bomba, resultant uns quanta ferits. "L'Esquella" publicà el dibuix de l'interior d'un cabaret, en el qual hi havia un rètol que deia: "Els dijous es regalen bombes a la concurrència".

Després dels fets de maig, durant els quals la redacció del setmanari va córrer el perill d'ésser assaltada, "L'Esquella" publicà una contra portada amb un dibuix de Nyerra, representant uns arbres del Passeig de Gràcia. Al peu dels arbres, i enfilats per les branques, hi havia uns quants homes tirant trets. El text deia: "Pel maig, cada dia un raig".

Es de "L'Esquella", també, l'acudit que ha fet tanta fortuna del fatxenda de café

que diu a un amic seu: "Li vaig donar una bufetada que van tocar les sirenes".

* * *

La vida interior de "L'Esquella" era, és el menys que en puc dir, molt original. Tots els dibuixants del periòdic, i d'altres que no ho eren, però que es dedicaven a la propaganda gràfica de guerra, treballàvem a la torre del carrer d' Aragó. Hi havia, a més, els encarregats d'administrar "L'Esquella", que veïlaven la seva creixença.

El dibuixant Bofarull tenia la família a Esparraguera, i cada nit l'anava a veure i es quedava a dormir al poble. En Bofarull havia requisat un cotxe, que arribà a les seves mans per un procés d'eliminació: era tan dolent que ningú no el podia utilitzar per a cap feina de compromís. Però ell trobà la manera de treure'n partit. Cada vespre, a l'hora d'anar a Esparraguera, carregava una bicicleta dalt del cotxe i, els dies que el podia posar en marxa, arrencava sorollosament carrer d' Aragó enllà.

El secret de la bicicleta era el següent: abans d'arribar a Esparraguera hi ha una pujada en la qual el cotxe perdia l'alè i s'encallava. Aleshores, en Bofarull muntava a la bicicleta i arribava al poble; l'endemà, de bon matí, utilitzava la bicicleta per a retornar al lloc en havia deixat el cotxe i aleshores el girava de cara avall i aprofitant la baixada, si tenia sort, enjogava el motor i podia retornar a Barcelona.

L'altre xòfer de la casa amb veritable vocació era en Tísner, el qual s'encarregava sovint de comissions fora de Barcelona. Acostumava sortir de la ciutat amb els papers tot el ben arreglats possible, però a l'època dels comitès locals això servia de molt poca cosa. Un dia, durant el qual en Tísner comprovà que viatjava per una zona on els documents que portava no eren vàlids, es va fer el propòsit de seguir endavant fent trampa. I en el primer control que trobà va alenir la marxa i, sense parar el cotxe, digué: "Sóc el fill de l'alcalde de Buenos Aires". El control es va quedar bocabatat i en Tísner seguí carretera enllà.

Durant el temps en els quals els incontrolats es dedicaren a fer requisas, un grup d'ells va presentar-se a casa de Josep M. Francès, i després de fer una inspecció general, optaren per emportar-se'n la màquina d'escriure. Quan ja eren a la porta, l'escriptor tingué una inspiració. "Aquesta màquina no us farà servei —els digué—. Només pot escriure en francès". Els altres es van queixar de tenir mal dia i retornaren l'eina al seu amo.

L'anecdota d'aquella època relacionat amb "L'Esquella" es faria interminable. Recordaré, per acabar aquest breu repàs, la visita que ens va fer l'"Artículos Numerados". Aquest home, que era un dels tipus populars de Barcelona, era un vellet menut, prim, amb una barbeta a la italiana que li donava caràcter. Era el creador d'un sistema comercial i filosòfic que consistia en donar a cada cosa, en comptes d'un nom, un número. Ell aplica-

va el sistema a la seva vida, d'una manera radical i amb una gran intransigència. Portava una gorra de plat amb unes lletres pintades que deien: "Artículos Numerados", i venia una colla de petits objectes als a favoridors del sistema, que es comprometien formalment a fer les comandes utilitzant sempre números, i de cap manera noms.

Un dia, es va presentar a la torre de "L'Esquella" demanant pel director, pel redactor en cap i per tots els qui volguessin escoltar-se'l. Un cop fou rebut es va treure un manyoc de papers de l'infern de l'americana, i trià un retall que ens va allargar com a carta de presentació. Era un tros d'"Esquella" de molts anys enrera, en el qual hi havia un article de Santiago Russinyol parlant d'"Artículos Numerados".

"Em portava molta voluntat En Santiago" ens digué. I per tal de fer més impressió, afegí que feia més de vint anys que ajudava "L'Esquella", comprant-la i pagant-la puntualment, la qual cosa li donava dret a fer sentir la seva veu en aquella casa. Com que no li discutírem aquest dret, es va tranquil·litzar i ens digué: "Mireu: he tingut una idea per a guanyar la guerra aprofitant els taxis de Barcelona. He intentat dues vegades de tenir una entrevista amb el President Companys, però no me'l deixen veure. Cal que "L'Esquella" faci una campanya per a possibilitar aquesta entrevista".

Li diguérem que, abans d'emprendre una cosa així volíem conèixer la idea i aleshores es mostrà positivament esgarriat. "I ara!—digué—. Aquestes coses requereixen molta discreció. Això s'ha de portar entre el President i jo, només".

No ens vàrem entendre, és clar, però quedàrem molt amics.

Aquest darrer període de "L'Esquella" va tenir també la seva decadència, però una decadència que fa quedar bé. Un darrer a l'altre, els dibuixants de "L'Esquella" foren mobilitzats. L'equip dels catorze ninotaires va quedar reduït a quatre i "L'Esquella" perdé l'empenta de la seva renaixença. Però va durar mentre durà la guerra, cloent d'una manera neta, la seva etapa més brillant.

"L'Esquella", com gairebé tots els setmanaris que l'havien precedida, donà a conèixer grans ninotaires desconeguts fins aleshores. En Cluselles, que signava amb el pseudònim de "Nyerra", i en Subirats que utilitzava el de "Subi", quedaren incorporats a la llista dels grans caricaturistes catalans.

"L'Esquella" recollí i continuà, d'una manera conscient, el millor que hi havia en la tradició de l'humorisme a Catalunya. I és significatiu que el nostre poble, tornant al que dèiem al principi, qualificat malintencionadament d'eixut, trobés la manera, enmig de la convulsió més gran que ha sofert, de realitzar el setmanari humorístic amb més mitjans, i el que ha assolit una venda més alta.